

6. Каримов К. Агабий. Нөкис, «Билим», 2013

Романда бухара қарақалпақлары өмириниң сүўретлениўи. (Композициялық шеберлик мәселеси ҳаққында)

Резюме. Мақалада романда бухара қарақалпақлары өмириниң сүўретлениўи ҳаққында сөз етилиди. Сондай ақ, композициялық шеберлик мәселесине кең тоқталып өтилиди. К. Каримовтың «Агабий» романы тийкарында анализленип жуўмақ шығарылған.

Таяныш сөзлер: роман, сюжет, композиция, қахарман, жазыўшы.

Романда Бухоро қорақалпоқлари ҳаётиниң берилиши. (Композицион маҳорат масаласида)

Резюме. Мақолада романда Бухора қорақалпоқлари ҳаётиниң берилиши ҳақида сўз юритилади. Шунингдек композицион маҳорат масаласига тухталиб ўтилган. К. Каримовнинг “Агабий” романи асосида таҳлил қилинади.

Таянч сўзлар: роман, сюжет, композиция, қахрамон, ёзувчи.

В романе представлена жизнь бухарских каракалпаков (К вопросу о композиционном мастерстве).

Резюме. В статье роман рассказывает о жизни бухарских каракалпаков. Затронут также вопрос композиционного мастерства. К. Анализируется на основе романа Каримова «Агабий».

Ключевые слова: роман, сюжет, композиция, персонаж, писатель.

The novel presents the life of the Bukhara Karakalpaks (On the issue of compositional skill).

Summary. In the article, the novel talks about the life of the Bukhara Karakalpaks. The issue of compositional skill is also touched upon. K. Analyzed on the basis of Karimov's novel “Agabiy”.

Key words: novel, plot, composition, character, writer.

GIDRONOMIK TOPONIMLAR VA FRAZELOGIK BIRLIKLAR

Urazimbetova G.K.

Qoraqolpoq davlat universiteti

Toponimlarni belgilangan ob'ektlarning tabiatiga ko'ra tasniflashga asos qilib, biz frazeologik birliklarning toponimlar bilan o'xshash tasnifini aniqlashimiz va frazeologiyada toponimlarning qaysi turlari aks etishini, shuningdek, toponimlarning qaysi turlariga ko'proq moyilligini aniqlashimiz mumkin. frazeologizatsiya.

Ingliz tilida quyidagi frazeologizmlar ajratiladi: oikonimlar (aholi punktlari nomlari), horonimlar (katta hududlar nomlari), urbanonimlar (ko'chalar va aholi punktlari ichidagi boshqa kichik ob'yektlar nomlari), gidronimlar (barcha suv havzalarining nomlari), oronimlar (o'ziga xos nomlar). tog'lar va boshqa tepaliklar), xayoliy geografik nomlar.

Gidronimik frazeologik birliklar Gidronimiyani o'rganish, ya'ni daryolar, ko'llar, bo'g'ozlar, soylar va boshqa suv havzalarining nomi tilshunoslar, tarixchilar va geograflar orasida alohida qiziqish uyg'otadi. Bu etnogenezga, etnik aloqalarga oydinlik kiritadi, aholining harakat yo'nalishini ko'rsatadi, yozma yodgorliklarda qayd etilmagan so'zlarning eng qadimgi shakllarini tiklashga yordam beradi [1.192]. Ingliz tilida, ko'rib chiqilayotgan til doirasidan tashqaridagi ob'ektlarni bildiruvchi toponimlarga ega bo'lgan frazeologik birliklar orasida salbiy ma'no ustunlik qiladi. "O'ziga-o'zgaga" madaniy muxolifati ko'plab madaniyatlar uchun asosiy, arxetipikdir. Y. M. Lotmanning yozishicha, "bizning", "o'ziga", "madaniy", "xavfsiz" deb ta'riflangan makon va bunga qarama qarshi fikr "ular - makon", "begona", "dushman", "xavfli", "xaotik" degan ma'nolardir [2.13]. Yu. S. Stepanov haqli ravishda ta'kidlaganidek, "o'zga sayyoralik" ning "qarama — qarshiligi" turli shakllarda, butun madaniyatga singib ketgan va har qanday jamoaviy, ommaviy, xalq, milliy munosabatlarning asosiy tushunchalaridan biridir. [3.464]

"O'z-o'zga" muxolifati "o'zga" joy nomlari bilan frazeologik birliklarda salbiy yoki salbiy ma'nolarning ustunligini tushuntiradi, chunki barcha begona, begona narsalar ko'pincha yomon, tushunarsiz, noma'lum narsalar bilan bog'liq. O'z madaniyati odatda ijobiy baholanadi yoki ijobiy baholanadi: Masalan ingliz tilida. *Everything which is good is made in England* "hammasi yaxshi, Angliyada ishlab chiqarilgan"; *merry England* "yaxshi eski Angliya" ; *As safe As The Bank of England* "mutlaqo ishonchli, xavfsiz"; qoraqalpoq tilida esa *Ata jurtim Shimbay qalam "en" jaqsi jer sipatinda* Demak bu degani o'z yurtini sevmok bilan ifodalanadi. Shuning uchun, ko'rib chiqilayotgan til sohasi doirasida joylashgan toponim komponenti bo'lgan frazeologik birliklarida ijobiy va neytral konnotatsiya ustunlik qiladi. Tilning tarqalish hududidan uzoqda joylashgan toponimlarni o'z ichiga olgan frazeologik birliklarni hisobga olgan holda, ko'rib hiqilayotgan tillarda sezilarli farqlarni qayd etish mumkin: frantsuz tilida ijobiy yoki neytralning ozgina ustunligi qayd etilgan. (56 %) *{aller a Damas "to'g'ri yo'ldan borish; haqiqiy imonga o'tish"un ami de Monomotapa "haqiqiy do'st" gagner le Pürou "birdaniga boyib ketmoq" holbuki, ingliz tilida salbiy ma'nolarning ozgina ustunligi (53 %). Bu erda giyohvand moddalarning har xil nomlari, turli xil kasalliklar, oshqozon buzilishining ko'plab atamallari va boshqalar keltirilgan: masalan Aztec twostep, Bastra belly, Bechuana tummy, Bombay crud, Cairo crud, Delhi belly, Hong Cong dog, Karachi cork, Rangoon runs, Spanish tummy, Tokyo trots; African black "marixuana" Arctic explorer "kokain iste'mol qiladigan giyohvand" Cambodian red "Kambodjadan qizil-jigarrang marixuana" China white "sof yoki deyarli sof heroin" 2) "fentanil, sintetik giyohvand analgetik", Columbian gold "Yuqori sifatli marixuana" Machu Picchu "Perudan kuchli marixuana"*

Belgilangan ob'ektlarning lokalizatsiyasiga qarab, toponim komponentiga ega bo'lgan frazeologik birliklar guruhi quyidagi kichik guruhlariga bo'linadi: 1) toponimlar ushbu lingvistik-madaniy hamjamiyat hududidagi ob'ektlarni nomlaydigan frazeologik birliklar, ("o'zlari"); ko'rib chiqilayotgan tilning ishlash doirasidan tashqaridagi ob'ektlarni belgilaydigan toponimlar bilan frazeologik birliklar, ("begona"). Birinchi tanlangan guruhda ijobiy va neytral konnotatsiya ustun bo'lgan avtostereotiplarni aniqlash mumkin, ikkinchi guruhda salbiy konnotatsiya ustun bo'lgan heterostereotiplarni aniqlash mumkin.

Frazeologik birliklar orasida suv ob'ektlari nomlarining shakllanish tarixi inson bilimlarining rivojlanishini va inson tomonidan tashqi dunyo haqidagi bilimlarning evolyutsiyasini aks ettiradi, bu ma'lum ob'ektlarga berilgan nomlarda kognitsiya natijalarini mustahkamlaydi. Gidronimlar jamiyat rivojlanishining dastlabki bosqichida inson hayoti uchun muhim bo'lgan va hayot makoniga yo'naltirish uchun zarur bo'lgan daryolar va ko'llarni nomlash zaruriyatidan kelib chiqadi, bu aloqa jarayonida o'zaro tushunish zarurati bilan bog'liq. Barcha toponimik tuzilmalardan eng barqarorlari, toponimik material shuni ko'rsatadiki, gidronimlar bo'lgan. Ularning ko'pchiligi bir necha ming yillik tarixga ega. Garchi bu barqarorlikni mutlaqo tushunmaslik kerak. Vaqt ularga ham ta'sir qilib, onimlarning tuzilishi va semantikasida bir qator o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Qoidaga ko'ra, gidronimlar boshqa tegishli nomlar sinfiga qaraganda vaqt eroziyasiga eng kam sezgir. Gidronomik ma'lumotlardan foydalanib, ko'pincha hayvonlar va o'simliklarning zamonaviy tarqalish joylarini aniqlash mumkin. Aynan gidronimlar katta ma'lumot sig'imiga ega bo'lib, ular hali ham tushunilmaydi va tugamaydi.

Suv inson hayotida katta rol o'ynaydi va inson faoliyatining ko'plab sohalarini qamrab oladi. Birinchi tsivilizatsiyalarning rivojlanishi daryo va dengiz sohillarida boshlangan. Qadimgi dehqon uchun yerdagi suv va samoviy suv - yomg'ir - mutlaqo tabiiy hodisa edi. Bu erda suv unumdorlik, o'simliklar va hayvonlarning, odamlarning hayot aylanishlari (tug'ilish, to'y, o'lim marosimlari (masalan, qoraqalpoq tilida Qizketkenge ketti "o'lish).

Suv va o'rim-yig'im kultlari o'rtasidagi yaqin aloqani barcha xalqlarning marosimlarida kuzatish mumkin va xristian, musulmon va boshqa e'tiqodlarning marosimlarida ularning oldingi butparastlik asoslari juda aniq ko'rinadi. Ertalab suvga birinchi kelgan kishi suvga bir necha dona tashladi. Ko'p xalqlar daryoga ommaviy qurbonliklar keltirdilar, odamlar hayvonlarning jasadlarini tashladilar. To'y folklorida to'yning daryo o'tish joyi sifatidagi motivi keng tarqalgan. Daryo inson hayotining eng muhim bosqichlarini ajratib turadigan ma'lum bir chegara sifatida qabul qilingan. Masalan, ingliz *Rubikonni kesib o'tish* "*Rubikonni kesib o'tish, yakuniy qaror qabul qilish, hal qiluvchi qadam tashlashga jur'at etish*". Miloddan avvalgi 49 yilda. Yuliy Tsezar Rim senatorining taqiqiga zid ravishda Italiya va Tsisalpine Galliya o'rtasida chegara vazifasini o'tagan qo'shini bilan *Rubikon* daryosidan o'tib, fuqarolar urushini boshladi; "o'lish" uchun Stiksni kesib o'tish. /Yunon mifologiyasida Stiks - o'liklarning soyalari o'liklar mamlakatiga olib boriladigan daryo/. Xristianlikdan oldingi va nasroniylilik davrida Evropa mamlakatlarida o'zlarining qonuniyligini o'rnatish uchun bolalarni daryoga tashlash, jodugarlar va jinoyatchilarni suv bilan sinab ko'rish odat tusiga kirgan [4.990]. G'arbiy Evropadagi feodal davrda sudlar sinovlar paytida - "sinovlar" deb nomlangan. Ayblanuvchilarni yechib, suvga tashlashdi va sudyalari daryoni begunoh odamlarni qabul qilishlari uchun sehrlashdi. Agar biror kishi cho'kib ketmasa, uning aybi isbotlangan deb hisoblanadi. Daryolar ismlar, otasining ismi va epitellari bilan ta'minlangan tirik organizmlarga o'xshardi: Volga onasi, Vater Reyn, ota Temza "kampir Temza" (lit.: Temza otasi). Temzaga qilingan hurmatli murojaatda ustunlik va kattalik ta'kidlangan. Ota oila himoyachisi, kuch va jasorat timsoli.

Gidronimlar pelagonimlarga (dengiz nomlari), potamonimlarga (daryo nomlari), limnonimlarga (ko'l nomlari), gelonimlarga (botqoqlar nomlari) bo'linadi. Gelonimlar frazeologizmlarda ifodalanmaydi, ehtimol ular sof mahalliy xususiyatga ega bo'lib, o'rganilayotgan hududdan tashqarida ma'lum emas. Potamonimlar ingliz va qoraqalpoq tillarida eng ko'p; Ko'rib chiqilayotgan til va madaniy jamiyatlar hayotida ko'p assotsiatsiyalarga ega bo'lgan va muhim o'rin tutadigan yirik daryolarninggina nomlari frazeologizmga keltiriladi; Ingliz tili frazeologik birliklarda pelagonimlardan foydalanish bilan tavsiflanadi: Temza, Missuri, Missisipi, Nil, Potomak, Reyn, Jordan, Rubikon, qoraqalpoq tilida esa Qizketken, Aral, Ashshu ko'l, Boqko'l.

Ko'pincha frazeologik gidronimlar imkonsiz, g'ayrioddiy, g'ayrioddiy, umidsiz va xavfli narsalarni aks ettiradi, masalan: *to try to sweep back the Atlantic with a broom* "mumkin bo'lmagan narsani qilishga harakat qiling" (lit.: "Atlantika okeanini supurib tashlashga harakat qiling". supurgi); *to shoot Niagara* "xavfli tashabbusga kirishish, umidsiz qadam tashlash". /Daredevillar bir necha bor Niagara sharsharasini suzib o'tishga uringan; *throw him into the Nile and he will come up with a fish in his mouth* "Bizning otuvchimiz hamma joyda pishibdi" (lit.: "Uni Nilga tashlang - va u og'zida baliq bilan suzadi"); *set the Thames on fire* "biror narsa qilish. g'ayrioddiy, odatiy bo'lmagan; osmondan yulduz ol" (lit.: "Temzaga o't qo'ying"). Bu ibora asosan salbiy ma'noda qo'llaniladi, bu odam "*he will never set the Thames on fire*" iborasidagi kabi muhim narsaga erisha olmasligini anglatadi. Shunga o'xshash iboralar Frantsiya va Germaniyada qo'llaniladi, ular Sena va Reynga tegishli. Tiber haqida ham xuddi shunday lotincha ibora mavjud.

Yuqoridagilarni xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, frazeologik birliklar tarkibidagi toponimlar muhim lingvistik-madaniy ma'lumotlarga ega, ularsiz frazeologik birliklarni tushunish mumkin emas.

Madaniy bilimlarning frazeologik birliklarini majoziy asosda aks ettirish nuqtai nazaridan ishda toponimik tarkibiy qismga ega bo'lgan frazeologik birliklarning ikki guruhi ajralib turadi: milliy-madaniy va madaniyatlararo. Toponim tarkibiy qismga ega bo'lgan milliy-madaniy frazeologik birliklarga quyidagilar kiradi: 1) ijtimoiy-tarixiy omillar tufayli Fe; 2) folklor va adabiy frazeologik birliklar guruhiga bo'lingan xalq ijodiyoti manbai bo'lgan Fe; 3) kundalik hayot, axloq va urf - odatlar va odamlar bilan bog'liq Fe. Topokomponentli madaniyatlararo Fe guruhiga quyidagilar kiradi: 1) Injil mifologiyasiga asoslangan toponimli frazeologik birliklar; 2) kelib chiqish manbai qadimgi mifologiya (mifotoponimlar) bo'lgan Fe; 3) boshqa Evropa tillaridan olingan toponimik frazeologik birliklar.

Zamonaviy lingvistik sohasidagi frazeologik fondlari xalqlar dunyoqarashidagi o'xshashlik va farqlarni aks ettiruvchi umuminsoniy (umumiy) va milliy-madaniy mazmunni o'z ichiga oladi. Milliy-madaniy o'ziga xoslik turli madaniyatlarga mansubligi, turmush tarzi, tafakkuri, milliy psixologiyasi va muayyan xalqning tarixiy rivojlanishi bilan belgilanadi. Inson tafakkurining umumbashariy tabiatiga qaramay, atrofda voqelikning rivojlanishi ma'lum bir milliy-madaniy jamoaga xos bo'lgan o'ziga xos tarzda amalga oshiriladi, bu esa lingvistik vositalar bilan mustahkamlanadi. Ushbu sohadagi tadqiqotlarning keyingi istiqboli sifatida biz turli janrdagi matnlarda o'rganilayotgan birliklarning

lingvomadaniy tahlilini o'tkazishni tavsiya qilishimiz mumkin; turli leksik-semantik, struktur-sintaktik va leksik-grammatik jarayonlar (metafora, metonimiya, turli xil ko'chirish, ma'noni kengaytirish, abstraksiya, umumlashtirish va boshqalar) asosida frazeologik birliklarning yasalish usullarini tadqiq etish; semantik mavzular bo'yicha, ya'ni ushbu frazeologik birliklar ma'noga ega bo'lgan vaziyatlarning turlariga ko'ra topologik komponentga ega frazeologik birliklarning tasnifini ishlab chiqish orqali lingvomadaniy jamoa ongining stereotiplarini aniqlash.

АДАБИЁТЛАР

1. Беляев А.Н. Семантика и структура немецких гидронимов. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Уфа, 2001.-192 с.
2. Мельникова Т.Н. Семантика топонима и историческая топонимика // Вопросы истории и теории индоевропейских языков. - Владивосток,
3. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек - текст - семиосфера история. - М.: Языки русской культуры, 1999. - 464 с.
4. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М., 1997. - 990 с.

Resume: Ushbu maqolada ingliz tilidagi frazeologik toponimlar haqida shuningdek uning turlari haqida aytilgan. Shu sababli biz maqolamizda gidronimik frazeologik birliklar Gidronimiyani o'rganish, ya'ni daryolar, ko'llar, bo'g'ozlar, soylar va boshqa suv havzalarining nomi tilshunoslar, tarixchilar va geograflar orasida alohida qiziqish uyg'otadi.

Kalit so'zlar: Toponim, gidronim, oykonim, frazeologiya, pelagonim, petogonim.

Резюме: В данной статье упоминается о фразеологических топонимах в английском языке, а также о их видах. По этой причине в нашей статье гидронимические фразеологизмы изучение гидронимии, то есть названия рек, озер, проливов, ручьев и других водоемов, вызывает особый интерес среди лингвистов, историков и географов.

Ключевые слова: Топонимы, гидронимы, ойконимы, фразеология, пелогонимы, петогоним.

Resume; In this article talks about phraseological toponyms in English, as well as its types. For this reason, in our article hydronymic phraseological units, the study of hydronymy, that is, the name of rivers, lakes, straits, streams and other bodies of water, is of special interest among linguists, historians and geographers.

Key words: Toponyms, hydronyms, oikonims, phraseology, pelogonim, petogonim,

RUS TILINDE ABSTRAKT ATLIQLARDIN' UYRENILIVI

Dauletbayev M.

Nokis mamleketlik pedagogikalik instituti

Kirisiw. Janli soylewde abstrakt atliqlar, olar anlatatugin tusinikler jahan til bilimi, sonin menen bir qatarda, xalqlar madeniy turmis tarizinde erteden bugingi kunge shekem millet manawiyati timsali sipatinda har turli maqsetlerge ken paydalanip kelinbekte. Dunya til biliminde lingvistikalik tipologiya ham lingvokulturologiya bagdarlarinin rawajlanivi til ham madeniyatnin tutasligin tamiyinlewshi tuykargi faktorlardan. Globalisasiw procesinin jedellesiwi ham rawajlanivi turli tarawlarda oz ara baylanislar ornatiw atirgan bugingi kunde millet ruwxiyatin, etnikalq-madeniy ozgesheliklerin ozinde sawlelendiretugin abstrakt tusiniklerdi anlatatugin atliqlar ham olardin qatnasiwindaqi til birliklerin zamanagoy principler tiykarında uyreniw kerekligi maselenin aktualligin belgileydi. Kompyuterlerdin rawajlanivi, internet tarmaginin keneyiwi elektron sozliklerge bolgan talapti asiradi ham olardin jaratiliwın jedellestiredi. Bunday dereklerdin kobeyiwi bolsa tildi avtomatikalq qayta islew ham ondaqi mashqalalardi saplastiriw menen baylanisli aktual maselerlerdi sheshiwge xizmet qiladi, albette. Jahan til biliminde grammatikanin bir bolimi bolgan morfologiya, soz shaqapları, atap aytqanda, atliq soz shaqabi, onin manilik turlerinen biri bolgan abstrakt atliqlar turli maqsetlerde izertlengen. Abstrakt atliqlardin leksika-grammatikalq imkaniyatları Yu.A.Volskaya, M.L.Lapteva, N.V.Lukina, E.N.Boryushkina, M.B.Arabova, D.B.Bikova, G.M.Vasileva, L.B.Kalinina, N.Bagramyan³ siyaqli rus ilimpazlarinin izertlewlerinde oz korinisın tapqan.

Izertlewdiń tiykargi wazypaları tillik sistemada abstrakt atliqlar teoriiyası analizin amelge asiriw, abstrakt atliqlardin rus tilindegi birikpelerinde qollaniliw ozgesheliklerin ashıp beriw, abstrakt atliqlardi tipologiyaliq uyreniw zarurligin tiykarlaw ham mashqalaların aniqlaw, rus tilinde abstrakt atliqlardin turleri ham qollaniliw ozgesheliklerin analiz qiliw, rus ham qaraqalpaq tillerindegi abstrakt atliqlardin oz ara awdarmasindaqi mashqalalardi saplastiriw jolların aniqlaw, rus ham qaraqalpaq tillerinde abstrakt atliqlardin strukturaliq ozgesheliklerin salıstırıwdan ibarat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Dunya tillerinde bolgan siyaqli rus tilinde de abstrakt atliqlar milliy madeniyat, manawiyat ham qadiriyatqa qatnasli bolgan tusiniklerdi aniqlap keletugin

³ Волская Ю.А., Создание словаря абстрактных существительных в русском языке: критерии отбора лексики // Филология и культура. 2020. № 1(59). – С. 38-44; Лаптева М.Л., Лукина Н.В., Комбинаторика лексико-грамматических разрядов имен существительных в русском языке // Science Journal of VolSU. 2020. Vol. 19. No. 3. – P. 27-37; Боряшук Е.Н., Специфика понятия "Отвлеченная лексика" в древнерусском языке // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2010. № 4 (2). – С. 448-450; Арабова М.Б., Абстрактные существительные в русском и узбекском языках // "Экономика и социум". 2021. №12 (91)-1. – С. 774-777; Быкова Д.Б., Васильева Г.М., К вопросу о выделении лексико-грамматических категорий в качестве предмета обучения русскому языку как иностранному (на примере абстрактных имён существительных) // Мир науки, культуры, образования. 2015. № 2 (51). – С. 382-384; Калинина Л.В., Существительные конкретные, абстрактные, вещественные, собирательные и их роль в отражении действительности // Ученые записки Казанского государственного университета. 2009. Том 151, кн 3. – С. 240-247; Калинина Л.В. Семантика и функционирование абстрактных существительных в форме множественного числа в современном русском языке: Дисс. на соискание уч. степ. кан. филол. наук. – Киров, 1999. – 255 с.; Баграмян Н., Абстрактные существительные как связующее звено текста // Сборник научных статей. 2009. № 4. – С. 135-138.